

XIX. YÜZYIL ORTALARINDA KARAHİSAR-I SÂHİB'DE FİYATLAR (1844-1854)

Özer KÜPELİ*

ÖZET

Bu araştırmada XIX. yüzyıl ortalarında Karahisar-ı Sâhib Şehri'nde fiyatların seyri incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nde XVIII ve XIX. yüzyıllarda bir türlü iç ve dış istikrarın sağlanamaması Osmanlı ülkesinde, paranın değerinin düşmesine, buna karşılık fiyatların yükselmesine, kısacası yüksek enflasyona yol açmıştır. Kuşkusuz bu durumdan, Batı Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden birisi olan Karahisar-ı Sâhib Şehri de etkilenmiştir.

Karahisar-ı Sâhib Şehri'nde XIX. yüzyıl ortalarında fiyatların oldukça istikrarsız bir tablo arz ettiği görülmektedir. Ancak fiyatların yüksek seyrettiği, özellikle de 1852-1854 yıllarında gıda maddelerinin fiyatlarının anormal derecede arttığı dikkati çekmektedir. Bunun sebebi bu yıllarda meydana gelen çekirge istilasıdır.

Şehirdeki dükkan fiyatları ve kiralarna gelince; dükkanların büyüklüğüne ve mevkesine göre değişmektedir. En değerli dükkanlar ise Uzunçarşı ve civarındadır.

Anahtar Kelimeler: Karahisar-ı Sahib Şehri, Fiatlar, 1844-54

ABSTRACT

In this study the trend of prices were examined in the Karahisar-ı Sâhib City in the middle of the XIX Th century. It is known that the inner and outer stability were not be able to reach in the Osmanlı State in the XVIII and XIX Th centuries. It is the causal high inflation. The high inflation affected the Karahisar-ı Sâhib City, too.

In the middle of the XIX Th century, the prices were seen instability. However, the prices were seen generally rose. Especially the prices of food were high between 1852 and 1854. This was the result of grasshopper invasion accrued at that time.

* Tarih Uzmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi.

As for the prices of rentals of the shops in the city, these values was changing according to the sizes and places of the shops. It is known that the most valuable shops were in the Uzunçarşı and its surroundings.

Key Words: Karahisar-ı Sahib City, Prices, 1844-54

* * *

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin en buhranlı yüzyılıdır. XVIII. yüzyıldan itibaren birbiri ardına meydana gelen siyasî gelişmeler, iktisadî ve sosyal yapıyı da etkilemiştir. Bununla beraber gerek XIX. yüzyıl, gerekse önceki yüzyıllar için Osmanlı iktisadî ve sosyal yapısı üzerine yapılan çalışmalarda devletin fiyat politikaları, fiyatların tahlili ve fiyatları etkileyen unsurlar üzerinde pek durulmadığı göze çarpmaktadır¹.

Osmanlı Devleti'nin iktisadî ve sosyal yapısının daha anlaşılabilir olması için Osmanlı ülkesinde fiyat hareketlerinin incelenmesinde fayda vardır. Bu sebeple, coğrafi konumu ve geleneksel esnaf teşkilatının bulunması sebebiyle Osmanlı'daki değişimi gözlemek bakımından Karahisar-ı Sâhib Şehri'nde de fiyat hareketlerinin ele alınması ve ortaya çıkan sonuçların diğer Anadolu kentleriyle karşılaştırılması, Osmanlı ülkesi genelindeki ekonomik durumun anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır.

¹ Bu konuda şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı çalışma için bkz. Mustafa Öztürk, *Orta Anadolu'da Fiyatlar, 1785-1860*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1985; Yine Mustafa Öztürk araştırmasında ulaştığı sonuçları çeşitli yerlerde yayınlamıştır. Bkz. Mustafa Öztürk, "Güney-doğu Anadolu'da Fiyatlar", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, Tebliğler, 21-25 Ağustos 1989 İstanbul*, Ankara 1990; Aynı Yazar, "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Orta Anadolu'da Fiyatlar", *X. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler*, IV, Ankara 1993; Bunun dışında Barkan, Edirne ve İstanbul'daki imaret sitelerinin kayıtlarından istifadeyle Osmanlı ülkesi geneline ait bir değerlendirmede bulunmuştur. Bkz. Ömer Lütfi Barkan, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, XXXIV/136, (1970); Fiyatların XVIII. yüzyıldaki durumuna dair bir değerlendirme için bkz. Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara 1985, s. 254-268; Karahisar-ı Sâhib Sancağı'nda fiyatları ele alan bir çalışma için bkz. Mehmet Güneş, "XIX. Yüzyılda Afyon'da Fiyatlar (1806-1830)", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, nr. 2, (Mayıs 1999).

1) Para

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde küçük büyük tüm ticarî işlerde yerli veya yabancı menşeli altın-gümüş gibi değerli madenlerden yapılan paralar kullanılmıştır. Esedî kuruş, Riyal kuruş, Arslanlı kuruş, Polye kuruş, Tuğralı kuruş, Kara kuruş, Mangır, Çil akça, Babka, Tahtî, Şerifi altın, Zencirli, Zencirekli altın, Zencirli müdevver, İstanbul altını, Zencirli Mısır altını, Tuğralı İstanbul altını, Tuğralı Mısır altını, Engerus, Macar altını, Venedik Yıldız altını, Fındık altını, Zer-i mahbub ve Mârbaş bunlardan başlıcalarıdır². Tanzimat sonrasında ise tedavüldeki para sistemi kuruş ve para esasına dayanmaktadır. Bunun yanında uzun süredir kullanılan akçenin değeri çok düştüğünden fiilen kullanımı sona ermiştir. Diğer taraftan bu dönemde bazı yabancı menşeli gümüş kuruşların da piyasada dolaştığı bilinmektedir³.

Yüzyıllardır süregelen bir takım iç ve dış etkenler Osmanlı ülkesinde paranın değerinin gittikçe düşmesine yol açmıştır⁴. Üstelik III. Selim dönemindeki borçlanma teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanması düşük ayarlı sikkelerin basımına yol açmış, para değerindeki düzensizlik ve fiyat artışları II. Mahmud ve Abdülmecid devirlerinde de devam etmiştir. II. Mahmud'dan sonra Abdülmecid devrinde Tanzimat'ın ilanıyla beraber para konusunda da bir takım ıslahatlar uygulamaya konulmuştur⁵. Önce 1840 tarihli *Tashih-i Ayar Fermanı* ile eski kuruşların yerine Mecidiye kuruşları piyasaya sürülmüş, 1844'teki *Usûl-i Cedîde Üzere Tashih-i Ayar Kararnamesi*

² Bekir Sıtkı Baykal, "Osmanlı İmparatorluğunda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", *Belgeler*, IV/7-8, (1969), s. 50.

³ Öztürk, "Güney-doğu Anadolu'da Fiyatlar", s. 99; Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1997, s. 107.

⁴ Özellikle XVII-XVIII. yüzyıllarda, paranın kenarını kırpmak ve yanlarını kazımak suretiyle veznini düşürme, sahte para basma, tartı ve ölçülerden çalma, bazı paraları kötüleyip vezni düşüktür diye toplayarak Venedik'e kaçırdıktan sonra piyasaya daha yüksek baha ile sürme ve piyasadaki külçe gümüşü toplayıp İran'a kaçırmak suretiyle değerli maden kıtlığı yaratma gibi nedenler, bir takım iç ve dış sebeplerle birleşince Osmanlı akçesinin değeri gün geçtikçe düşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baykal, *a.g.m.*, s. 49; Özkaya, *a.g.e.*, s. 273-274.

⁵ Tanzimat sonrasında para politikasındaki iyileştirme faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Ziya Karamürsel, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s. 79-80.

ile de para sistemi kuruş esasına dayandırılmıştır. Bu suretle 100 kuruş 1 altına eşitlenerek, hem para hem de darphane birliği sağlanmıştır⁶. Bu ıslahatlar çerçevesinde örnekleri Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda da görüldüğü üzere tedavüldeki sikkelerin rayiçleri üzerinden toplanması ve yeni sikkelerin tedavüle sürülmesi gerçekleştirilmiştir⁷. Lakin Karahisar-ı Sahib'de eski sikkelerin bir süre daha kullanımda olduğu ve bunların toplanmasında güçlüklerle karşılaşıldığı anlaşılmaktadır⁸.

XIX. yüzyılın ilk yarısı boyunca kuruş ve paranın veznini korumak için yapılan tüm ıslahatlar istenilen sonucu vermemiş, parada bir türlü istikrar yakalanamamıştır. Nitekim 1830 sonrasında kuruş ve paranın vezin seyrine baktığımızda bu daha açık görülmektedir.

Tablo I: 1830 Sonrasında Kuruş ve Paranın Vezin Seyri

Yıl	Kuruş		Yıl	Para	
	kırat	gram		kırat	gram
1830	12,50	2,550	1830	1,25	0,255
1831	15,75	3,213	1832	1	0,204
1846	6	1,224	1840	1,75	0,153

Osmanlı Devleti'nde paranın bu kadar sık devalüe edilmesi altın fiyatlarına da yansımıştır.

Tablo II: 1830 Sonrasında Altın Fiyatları (Kuruş olarak)

Yıl	zer-i mahbub (İstanbul)	zer-i mahbub (Mısır)	Fındık	Macar	Yaldız
1833	24,82	20,12	32	42	42
1834	33		33	44,50	44,50
1843	34,62	32,37	37,62	46,25	47

Tablolardan da anlaşıldığı gibi XIX. yüzyılın ilk yarısında temel para birimi olan kuruş ve para değer kaybederken, altın

⁶ Öztürk, a.g.m., s. 100.

⁷ Naci Şahin, *568 Numaralı Karahisâr-ı Sâhib Şer'îyye Siciline Göre Afyon*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1998, s. 280-281.

⁸ *Aynı Tez*, s. 314, 316-317; Tedavülü yasaklanan evrak-ı nakdiyenin bazı yerlerde alınıp verildiğinin öğrenilmesi üzerine bunun önleneceği hususunda Karahisâr-ı Sâhib Meclisi mazbatası hakkında bkz. BOA, *A.MKT.UM.*, 3/69 (4.2.1266); Yine buna dair emrin Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nda ilan edildiğine dair bkz. BOA, *A.MKT.UM.*, 114/87 (12.S.1269); Bu tür problemlerle yurt genelinde de karşılaşıldığı görülmektedir. Bkz. Ali Akyıldız, "Kâimenin Ortadan Kaldırılması İçin Halkın Yardımına Başvurulması (İâne-i Umûmiyye)", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, nr. 15, (1997), s. 517-534.

fiyatlarının yükseldiği görülmektedir. Nitekim 1789-1846 döneminde kuruş % 90.45, para ise % 50 oranında değer kaybederken, 1801-1843 döneminde İstanbul zer-i mahbubunun fiyatı % 592.40, Mısır zer-i mahbubunun % 709.25, Fındık altınının % 437.42, Macar altınının % 560.71, Yıldız altınının % 526.66, ortalama tüm altın fiyatları ise % 565.28 oranında artmıştır⁹.

Para ve değerli maden fiyatlarındaki istikrarsızlık haliyle piyasa fiyatlarına da yansiyacak ve fiyatlarda artışa neden olacaktır.

2) Fiyatlar

Osmanlı Devleti fiyat politikasını belirlerken, iki yol izlemiştir. Birinci olarak narh ve mubayaa meselesinde olduğu gibi umumu ve devleti ilgilendiren konularda müdahaleci tavır takınmıştır, ikinci olarak ise fiyatların belirlenmesini tarafların isteğine bırakarak serbest bir tavır almıştır. Böylece ilkinde fiyatlar örfî hukukun etkisinde, ikincisinde ise şer'î hukukun etkisinde kalmıştır¹⁰. Ancak XIX. yüzyılda karşılaşılan iç ve dış olayların fiyat politikasını belirlemedeki tesiri yukarıdaki iki yoldan daha fazla olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin bu en buhranlı döneminde, XIX. yüzyıl başlarında dahi büyük hareketliliğe sahip, Erzurum-Tokat-Ankara'dan gelip İzmir'e ulaşan, daha ziyade ihraç malların nakledildiği, Avrupa mallarının sıkça görüldüğü yol¹¹ üzerinde bulunan ve bu suretle İç Anadolu'yu Ege ve Marmara kıyılarına bağlayan yolun kavşak noktası¹² konumundaki Karahisar-ı Sahib Şehri'nde fiyatların yüzyıl ortalarındaki durumu Anadolu'nun diğer şehirlerinden pek farklı değildir.

a) Hububat ve Bakliyat Fiyatları

Bu kısımda başta buğday olmak üzere arpa, yulaf, bulgur,

⁹ Öztürk, *a.g.m.*, s. 100-102.

¹⁰ Mustafa Öztürk, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili", *Bellekten*, LV/212, (1991), s. 91-92.

¹¹ XIX. yüzyıl Osmanlı ülkesinde ticaret yolları, ticaret biçiminin değişmesi ve bunun Anadolu şehirlerine iktisadi yönden etkisi hakkında bir değerlendirme için bkz. Tuncer Baykara, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı ve Ondokuzuncu Yüzyıla Dair Araştırmalar*, İzmir 1992, s. 113-124.

¹² Feridun Emecen, "Afyonkarahisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, s. 445.

burçak, nohut, mercimek gibi hububat ve bakliyatın tereke kayıtlarına istinaden fiyatları ortaya koyulmaya çalışılmıştır¹³. Ancak hububat ve bakliyatın bir kilesi değişik tereke kayıtlarında farklı özellikler sergilemektedir. Bunun sebebi değişik bölge kileleri ile hesaplanması yanında ürünün kalitesiyle ilgili olsa gerektir.

Tablo III: 1844-1853 Yılları Arasında Hububat ve Bakliyat Fiyatları

Ürün	birim	1844 (kuruş)	1848 (kuruş)	1850 (kuruş)	1853 (kuruş)
Buğday	kile	25	30	30-35	50-60
Arpa	"	10-14	15	10-12	30-40
Burçak	"	20	11-25	10	40
Yulaf	"	-	12	-	-
Darı	"	-	-	-	30
Bulgur	"	40	-	35-40	-
Nohut	"	25	35	30	-
mercimek	"	-	25	-	-

Bu tabloya göre 9 yıllık bir zaman zarfında buğdayın kile fiyatı % 140 oranında bir artışla 25 kuruştan 60 kuruşa, arpanın kilesi % 400 oranında bir artışla 10 kuruştan 40 kuruşa ve burçağın kilesi % 100 artışla 20 kuruştan 40 kuruşa çıkmıştır. Fiyatlardaki artışların özellikle 1850-1853 yılları arasındaki dönemde oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi 1852 yılında Karahisâr-ı Sâhib Sancağı kazaları ve köylerinde meydana gelen ve hububat ile bakliyat ürünlerine büyük zarar veren çekirge istilası olsa gerektir¹⁴.

b) Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları

Karahisar-ı Sahib Çarşısı'nda gıda ve bazı hizmet fiyatlarının en iyi tespiti mahkeme defterlerindeki narh kayıtlarından elde edilmektedir¹⁵. Bu kayıtlar bazen defterin başında, bazen de sonunda

¹³ Hububat ve bakliyat fiyatlarına dair tespitler *Afyon Şeriyeye Sicili (Bundan sonra A.Ş.S. şeklinde kullanılacaktır.)*, 567; 574; 579 numaralı defterlerden yapılmıştır.

¹⁴ BOA, *A.MTK.U.M.*, 101/93 (4.N.1268)

¹⁵ Osmanlılar'da narh müessesesi ile ilgili için bkz. Osman Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, I, İstanbul 1995, s. 377-459; Halil Sahillioğlu, "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiatlar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, nr. 1, (1967), s. 36-40; Mübahat S. Kütükoğlu, "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, nr. 9, (1978), s. 1-85; Aynı Yazar, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983; Aynı yazar, "1624 Sikke Tashihinin Ardından Hazırlanan Narh Defteri", *Tarih Dergisi*, nr. 34, (1984), s. 123-182; Yaşar Yücel, *Es'ar Defteri (1640 Tarihli)*, Ankara 1992.

bulunmaktadır. Bunlardan bir malın cinsine bir kıyye ya da bir adedinin birim fiyatı yazılmaktadır. Yine bir narh dönemi içerisinde malın fiyatına uygulanan zam veya tenzil çoğunlukla tarihi de zikredilmek suretiyle bu listelerde belirtilmektedir.

XIX. yüzyıl ortalarına ait Karahisar-ı Sahib mahkeme defterlerinin dört tanesinde narh kayıtları tespit edilmiştir¹⁶. Bu defterlerdeki tarihler birbirini takip etmekte ve 1846-1854 yılları arasındaki dönemde fiyatlardaki değişimleri takip etmek mümkün olmaktadır. Fiyatları incelerken mesleklere göre ayırmak yanında ait olduğu mesleğin 1845 yılı dükkan adedini de verdik. Böylece fiyatların mesleklerle mukayesesi mümkün olacaktır.

Ekmekçiler: Karahisar-ı Sahib Şehri'nde 1845 yılında 4 ekmek fırını bulunmaktadır¹⁷.

Tablo VI: 1846-1854 Yılları Arasında Un ve Ekmek Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>
Un	1	20	-	-	1	44	-	-
Ekmek	1	18	1	16	1	27	1	20

Bu tabloya göre iki yıl içerisinde un fiyatları daha yukarıda buğday fiyatlarındaki artışa paralel olarak % 120'lik bir yükselişle 20 paradan 44 paraya çıkmıştır. Bu durum haliyle ekmek fiyatlarına da yansımış, aynı dönemde ekmek fiyatları % 68.75 oranında artarak 16 paradan 27 paraya kadar çıkmıştır. Bu artışın sebebi konusunda kesin bir şey söylemek güç olmakla birlikte muhtemelen Tanzimat sonrasında para politikasındaki ıslahatlar ile alakalı olmalıdır.

Kasaplar: 1845'te şehirde 5 kasap dükkanı bulunmaktadır.

¹⁶ Narh kayıtlarının yer aldığı defterler şunlardır: 1846-1848 (H.1262-1263) yılı için A.Ş.S., 571/1; 1848-1849 (H.1264-1265) yılları için A.Ş.S., 574/1; 1849-1850 (H.1265-1268) yılları arası için A.Ş.S., 576/3,4 ve 1852-1854 (H.1267-1270) yılları arası için A.Ş.S., 579/299. Ancak bu son defterle ilgili olarak narh listesinin başında tarih H. 1255 (1839) olarak verilmiştir. Ancak defterin H. 1267-1270 (1850-1854) yıllarına ait olması ve narh fiyatlarının genel olarak önceki defterlerde yer alan fiyatlardan yüksek düzeyde seyretmesi, buradaki tarihin H. 1255 (1839) değil de H. 1267 ile 1270 (1850-1854) yılları arasında olmasını gerektirmektedir.

¹⁷ Bu ve bundan sonraki mesleklerin sayıları için bkz. Şahin, a.g.t., s. 189-190.

Tablo V: 1846-1854 Yılları Arasında Et ve Et Ürünleri Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>
koyun eti	1	72	1	72	1	72-84	-	-
keçi eti	1	38	1	56	1	56-68	1	58
sığır eti	1	38	1	40	1	40-44	1	40
iç yağı	1	140	-	-	-	-	-	-
don yağı	1	180-220	1	200	1	200-220	1	200
Pastırma	-	-	1	160	1	120	1	120

Et fiyatlarına baktığımızda keçi eti fiyatları 5 yıl zarfında % 52.6'lık bir yükselişle 38 paradan 58 paraya çıkmıştır. Aynı dönemde koyun eti % 16.6'lık bir artışla 72 paradan 84 paraya, inek eti ise % 5.2 oranında bir artışla 38 paradan 40 paraya çıkmıştır.

Yağcılar: 1845 yılında 21 yağhane bulunmaktadır.

Tablo VI: 1846-1854 Yılları Arasında Yağ Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>
sade yağ	1	220	1	200	1	250-220	1	280
zeytin yağı	1	220	1	220	1	200-240	1	260
haşhaş yağı	1	122	1	100-124		140-180	1	116
susam yağı	-	-	-	-	-	-	1	220

Tabloya göre sade yağın fiyatı 1846 yılında 220 para iken, 1852-1854 yılları arasında % 27.3 oranında bir artışla 280 paraya çıkmıştır. Aynı dönemde zeytin yağı fiyatı ise % 18.2'lik bir artışla 220 paradan 260 paraya çıkmıştır. Haşhaş yağının fiyatı ise 1846-1848 arasında 122 para iken, 1849-1851 arası dönemde % 47.5 oranında bir artışla 180 paraya yükselmiş, ardından 1852-1854 yılları arasında % 64.4 oranında bir düşüş ile 116 paraya düşmüştür. Et ve yağ fiyatlarında diğer ürünlere nazaran pek bir artışın olmaması düşündürücüdür.

Manavlar: 1845 yılında 55 manav şehrin değişik mevkilerinde ticarî faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Tablo VII: 1846-1854 Yılları Arasında Sebze ve Meyve Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>Kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>
Soğan	-	-	1	8	1	6	1	8
Fasulye	-	-	-	-	1	24-32	1	24
Bamya	-	-	-	-	1	400		
Aydın siyah üzüm	1	44	1	52	1	40-50	1	40

Çal siyah üzüm	1	54-56	-	-	-	-	-	-
kırmızı üzüm	1	70	1	81	1	64-80	1	80
İncir	1	44	1	90	1	64-80	1	80

Yukarıdaki ürünler içerisinde sadece incirin fiyatı dikkat çekici şekilde artmıştır. İncirin fiyatı beş yıllık bir dönemde % 82'lik bir artışla 44 paradan 80 paraya çıkmıştır.

Bakkallar: 1845 yılında şehirde 40 bakkal bulunmaktadır.

Tablo VIII: 1846-1854 Yılları Arasında Bakkalda Satılan Ürünlerin Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>
peynir	1	90	1	100	1	100-64	1	94
Otlu peynir	-	-	-	-	1	50	1	44
pirinç	1	80	1	72	1	70-92	1	90
Tuz	1	90	-	-	1	12-8	-	-
tütün	-	-	1	166	-	-	-	-
Kil	1	10	-	-	1	12-10	-	-
Girit sabunu	1	260-280	-	-	1	280-260	-	-
Yafa sabunu	1	250	1	210	1	280-260	-	-
Aydın ve Kula sabunu	1	250-200	1	220	1	180	1	260
İzmir sabunu	-	-	1	220	1	280-260	-	-
pekmez	1	44	1	52	1	44-50	1	40
süzülmüş bal	1	110	1	116	1	100	1	100
petek balı	1	124	-	-	1	110-120	1	110

Bakkallara verilen bu narhlardan başka vefat eden Müslüman bir bakkalın terekesinden bazı gıda fiyatlarına dair bilgiler edinilebilmektedir¹⁸.

Tablo IX: Bir Bakkalın Terekesine Göre 1848 Yılında Bazı Gıda Fiyatları

ürün	Birimi	fiyatı (kuruş)
armut kuru	Kıyye	2-3
erik kuru	"	1.5-2
vişne kuru	"	2
İncir	"	1-1.5
Kızıl üzüm	"	1.5
siyah kuru üzüm	"	1
Tarla zeytini	"	2
Sade yağ	"	4
zeytin yağı	"	6
Tuz	"	1.5-2
pirinç	"	2

¹⁸ A.Ş.S., 573/52.

Kil	"	1.5-2
sabun	"	6
petek bal	"	2.5 kuruş 10 para
duru bal	"	2.5
sarımsak	"	1-1.5

Helvacılar: 1845 yılında şehirdeki helvacı dükkanı adedi 13'tür.

Tablo X: 1846-1854 Yılları Arasında Helva ve Tatlı Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>	<i>kıyye</i>	<i>para</i>
helva	-	-	1	126	-	-	1	152
susamlı helva	-	-	-	-	1	108	-	-
tahin helvası	1	168	-	-	1	132-144	-	-
tahin	1	168-176	-	-	1	140-144	1	160
kadayıf	1	48	-	-	-	-	-	-

c) Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları

Bazı meslek gruplarına göre çeşitli eşya ve hizmet fiyatlarının narh ve tereke kayıtlarından istifadeyle tespit edilen fiyatları ise şöyledir:

Demirci ve Nalbantlar: 1845 yılında şehirde 70 demirci, 15 nalbant ve 14 nalçacı dükkanı bulunmaktadır.

Tablo XI: 1846-1854 Yılları Arasında Demirci ve Nalbantlara Ait Narh Fiyatları

	1846-1848		1848-1849		1849-1851		1852-1854	
	<i>gem ad.</i>	<i>para</i>	<i>gem ad.</i>	<i>para</i>	<i>gem ad.</i>	<i>para</i>	<i>gem ad.</i>	<i>para</i>
beygir nalı gem	1	280	-	-	1	260-220	1	160-240
katır nalı	1	230	-	-	1	220	1	200
merkep nalı	1	150	-	-	1	120	4 ad.	40
camus nalı dört delikli	1	150	-	-	1	160-120	1	150
kara sığır nalı	-	-	-	-	-	-	1	70
öküz nalı	1	80	-	-	1	70-60	-	-
Üç delikli	1	120	-	-	-	-	-	-
çivi	-	-	-	-	1 ky.	150-110	1 ky.	180
çifte parelik çivi	-	-	-	-	-	-	1 ky.	200
tek parelik çivi	-	-	-	-	-	-	1 ky.	40
semer mihı	-	-	-	-	-	-	100 ad.	60
tavan mihı	-	-	-	-	-	-	100 ad.	50

Haffaflar: Karahisar-ı Sahib Şehri'nde yaygın mesleklerden biri de haffaflıktır. Bu mesleğe ait dükkan sayısı 1845 yılında 30'dur¹⁹. Aynı tarihte Bolvadin, Şuhut ve Sandıklı Kazalarında bu mesleğin yapıldığı dükkan olmaması üretimin sadece şehrin talebiyle sınırlı olmadığını ve civar kazaların da ihtiyaçlarını buradan karşıladıkları anlaşılmaktadır. Terekelerden istifadeyle haffafların ürettikleri yemeni ve pabuç fiyatlarını tespit etmek mümkün olmaktadır²⁰.

Tablo XII: 1845 Yılında Yemeni ve Pabuç Fiyatları

Cinsi	Birimi	fiyatı (kuruş)
Zenne pabucu	1 çift	3-4
Mest	"	3,5-4
çocuk çizmesi	"	5
pabuç poşdillisi	"	3
Yemeni	"	2-12,5
Gönen yemenisi	"	3-3,5

Yine şehirde faaliyet gösteren ve 1845 yılında 15 adet olan debbağhanelerden deri hammadde ihtiyaçlarını karşıladıkları anlaşılmaktadırlar.

Tablo XIII: 1845 Yılında Haffafların Kullandıkları Hammadde Fiyatları²¹

Cinsi	Birimi	fiyatı (kuruş)
camus gönü	Adet	18
deve gönü	"	71,5
kara sığır gönü	"	60
kesilmiş camus görü	"	2-3
kırmızı meşin	"	4-5
siyah kebir sahtiyan	"	24
kırmızı sahtiyan	"	13-14
beyaz meşin	"	1-2
sarı meşin	"	1-2
sarı sahtiyan	"	10-12

Bezzâzlar: Bez ve kumaş fiyatları Karahisar-ı Sahib Şehri'nde en iyi şekilde tereke kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Bez ve kumaş ticareti genellikle bedestenlerde ve hanlarda yürütülmektedir. Bu bakımdan XIX. yüzyıl ortalarında üç bedesten ve onu aşkın hanın bulunduğu Karahisar-ı Sahib Şehri'nde kumaş ve bez ticareti önemli

¹⁹ Şahin, *a.g.t.*, s. 190.

²⁰ Tabloda yer alan fiyatlar için *bkz.* Mehmet Biçici, *569 Numaralı Karahisar-ı Sahib Şerhiye Sicili*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 1998, s. 81, 338-340.

²¹ Fiyatlar için *bkz.* Aynı Tez, s. 339-340.

bir yer tutmaktadır. Bu konuda bize bir fikir vermesi açısından Karılar Pazarı Mevkii'ndeki dükkanlarında bezzazlık yaparak kumaş ve bez ticareti ile uğraşmış iki ayrı gayrimüslimin 1844 ve 1845 yıllarına ait terekelerinde geçen bazı kumaş ve bez türlerinin fiyatları şöyledir²².

Tablo XIV: 1844-1845 Yıllarında Bazı Kumaş ve Bez Fiyatları

malın cinsi	birimi	fiyatı	malın cinsi	birimi	fiyatı
elvan Üsküdar çenberi	top	100	Denizli alacası	top	12
Frenkkârî batiste	"	80	altıparmak çitârî	"	90
sergeli çit	"	60	Halepkârî kutnu	"	70
cev bezi çit	"	80	gönüzlü çitârî	"	60-80
boncuklu	"	55	taraklı çitârî	"	60
ensiz batiste	"	55	elvan çitârî	"	80
Bogâsi	"	10	Kazma Köyü alacası	"	11
Amerikan bezi	"	122	dokuzlu sıvalı	"	225
berdaster hassa	"	130	sekizli sıvalı	"	200
al bez	"	66	Ordu gözü sıvalı	"	20
hümayun bezi	"	35	atma sıvalı	"	200
elvan dolab	"	50	Gördes bezi	"	5
Üsküdarkârî çenber	adet	67	peştamal	adet	22
Selanik havlusu	"	8	ağır havlu	"	30
pembezar gömlek	"	50	Burusakârî gömlek	"	15-20
Burusakârî fota	"	22	işleme çevre	"	10
al kurna fes	deste	100	süzenî ipeği	kıyye	150-250
3 numaralı fes	"	40	Felemenk ipliği	"	27
2 numaralı fes	"	36	pembezar don	adet	25
elvan duhan kisesi	adet	25	Burusakârî don	"	12
elvan akçe kisesi	"	3-7	uçkur	"	10-22.5

Boyacılık: 1845 yılında 15 boyacı dükkanının bulunduğu şehirde boyacıların kullandıkları boya maddelerinin fiyatları ile kumaş ve bez boyama ücretleriyle ilgili bilgiler bir boyacının 1848 yılına ait terekelerinden elde edilmektedir²³.

Tablo XV: 1848 Yılında Boya Maddeleri İle Kumaş ve Bez Boyama Ücretleri

Cinsi	adedi	fiyatı (kuruş)
Cehri	1 ky.	4
kök boya	1 ky.	2,5
Okutmuş boya	1 ky.	2,5
ipek boyama ücreti	70 ky.	210
don boyama ücreti	20 ad.	60
öne çek boyama ücreti	50 ad.	50
çenber boyama ücreti	26 ad.	10
sarık boyama ücreti	4 ad.	6

²² A.Ş.S., 567/346; Biçici, a.g.t., s. 48-49. Fiyatlar kuruş bazındadır.

²³ A.Ş.S., 573/325.

d) Dükkan Fiyatları ve Kiraları

Dükkan fiyatlarından bahsetmeden önce Karahisar-ı Sahib Çarşısı hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse XIX. yüzyıl ortalarında çarşı, Yeni Camii, Umur Bey Külliyesi ve Yonca altı Camii arasındaki alanda yoğunlaşmış ve burası biri kuzeydoğudan Karaman Camii tarafından gelen, diğeri de güneydoğudan Gedik Ahmed Paşa Külliyesi önünden gelen iki ana yol ile çevrilmiştir²⁴. Bu civarda 3 bedesten, 10'u aşkın han ile çeşitli sük ve pazar yerlerinde faaliyet gösteren 1000'e yakın esnaf bulunmaktadır²⁵. Han ve bedestenlerde Osmanlı tebaası Müslim ve gayrimüslimlerle, Avrupalı ve İranlı bir çok tüccar ticarî faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Karahisar-ı Sahib Şehri'nin merkezi olan bu bölgedeki dükkan fiyatları hakkındaki tespitlerimiz ise şöyledir²⁶.

Çarşının temel birimi olan bedestenlerdeki dükkan fiyatlarına baktığımızda, Büyük Bezazistan'a dair tespit edebildiğimiz tek kayıta bu bedesten içindeki bir bab terzi dolabının kıymeti 1851 yılında 125 kuruştur²⁷. 1847 yılında Küçük Bezazistan'da bir bab terzi dolabının kıymeti 400 kuruş iken²⁸, aynı yıllarda Küçük Bezazistan yakınlarında bir terzi dükkanının kıymeti 1000 kuruş²⁹, bir diğeri 6500 kuruş³⁰, bir başkasının ise 2500 kuruştur³¹. Taş Bezazistan'da ise aynı tarihlerde bir bab terzi dükkanı kıymetinin 925 kuruşla 2000 kuruş arasında değiştiği görülmektedir³². Böylece en ucuz dükkanların

²⁴ Halit Çal, "Tarih İçinde Afyonkarahisar Şehri'nin Fizikî Gelişimi", 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, 22-24 Ekim 1993, Afyonkarahisar 1994, s. 329.

²⁵ Şahin, *a.g.t.*, s. 189-190'da yer alan dükkan sayılarına ilişkin listeden şehirde 800'ü aşkın esnaf bulunduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki bu listede diğer defterlerde sıkça rastlanılan bazı mesleklerden söz edilmemektedir. Bunlar da eklendiğinde dükkan adetinin 900 civarında olması muhtemeldir.

²⁶ Çarşının değişik mevkilerindeki dükkan fiyatları tereke defterleri ve satış hüccetlerinden istifade edilerek tespit edilmiştir.

²⁷ *A.Ş.S.*, 579/52.

²⁸ *A.Ş.S.*, 573/54.

²⁹ Biçici, *a.g.t.*, s. 57;

³⁰ *A.Ş.S.*, 579/73.

³¹ *A.Ş.S.*, 579/291.

³² Mesela 1845 yılında bu bedestende iki ayrı terzi dolabının kıymeti 925'er kuruş

Büyük Bezazistan'da, en pahalı dükkanların ise Taş Bezazistan'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Küçük Bezazistan'daki fiyatların ise bu iki bedesten arasında olduğu anlaşılmaktadır ki, bu durumda ticarî faaliyetlerin en yoğun olduğu bedestenin Taş Bezazistan olduğu düşünülebilir.

Hanlardaki dükkan fiyatları ile ilgili kayıtlara baktığımızda ise en değerli dükkanların Taş Han'da olduğu ortaya çıkmaktadır. Mesela 1845 yılında Acem Hanı'nda bir bab nalbant dükkanının kıymeti 150 kuruş iken³³, giyim üzerine olan esnafın çoğunlukta olduğu Taş Han'daki aynı yıllarda dükkan fiyatları 1200, 2000, 2500 kuruş arasında değişmektedir³⁴. Buralardaki dükkan kiralarına baktığımızda ise Taş Han'da alt katta sağdaki odaların kiralari 6, 6.5 ve 7 kuruş, soldaki odaların kiralari 6,5 kuruştur. Üst kattaki odalar ise 4, 5, 6, 6.5 ve 7 kuruştur. Toplam 43 odası bulunan hanın aylık kira geliri 267, yıllık 3024 kuruştur.³⁵ Diğer hanlara gelince Kapan Hanı'nın on beş aylık kira geliri 2850 kuruş, 30 odalı Acem Hanı'nın on beş aylık kira geliri ise 5000 kuruştur³⁶.

Sûklar ve pazar yerlerindeki dükkan fiyatlarına gelince mahkeme kayıtlarından tespit edebildiğimiz kadarıyla dükkan fiyatlarının 100 kuruşla 11880 kuruş arasında değiştiği görülmektedir. Çeşitli mesleklerin dükkan taban ve tavan fiyatlarına dair bilgiler şöyledir:³⁷

Tablo XVI: 1844-1854 Yılları Arasında Dükkan Taban ve Tavan Fiyatları

Dükkanın Türü	Taban Fiyat(kuruş)	Tavan Fiyat(kuruş)
Bakkal	600	3000
Berber	100	3000
Boyacı	150	5000

iken (Biçici, *a.g.t.*, s. 136-137 ve s. 166-168), 1846 yılında bir bab terzi dolabının kıymeti 2000 kuruştur (*A.Ş.S.*, 570/247).

³³ Biçici, *a.g.t.*, s. 175-176.

³⁴ Taş Han'daki dükkan satışlarıyla ilgili bilgiler için *bkz. Aynı Tez*, s. 57, 342; *A.Ş.S.*, 567/230; *A.Ş.S.*, 572/21; *A.Ş.S.*, 579/291.

³⁵ *A.Ş.S.*, 567/191.

³⁶ *A.Ş.S.*, 575/329.

³⁷ Bu fiyatların tespiti şu defterlerden istifadeyle yapılmıştır: *A.Ş.S.*, 567; *A.Ş.S.*, 570; *A.Ş.S.*, 571; *A.Ş.S.*, 572; *A.Ş.S.*, 573; *A.Ş.S.*, 574; *A.Ş.S.*, 575; *A.Ş.S.*, 576; *A.Ş.S.*, 577; *A.Ş.S.*, 578; *A.Ş.S.*, 579.

Demirci	300	4000
Dikici	300	1050
düğmeci	875	1700
eskici	200	3500
haffaf	500	6000
helvacı	500	11880
kahvehane	1000	9500
kebabçı	700	3050
keçeci	300	3000
kundakçı	150	2300
kuyumcu	300	1000
leblebici	850	5000
manav	300	8500
muytab	1300	2000
nalbant	700	5200
pabuççu	200	1100
Saraç	150	700
semerci	300	2000
Terzi	300	4000
tüfekçi	750	1100
Yağcı	616.5	5100

Bu tablodan da anlaşılacağı gibi en pahalı dükkan Köprübaşı mevkiinde bulunan bir helvacı dükkanıdır. Yine en ucuz dükkan ise Kadı Hamamı civarındaki bir berber dükkanıdır. Bununla beraber dükkanların tavan ile taban fiyatları arasındaki anormal farklar muhtemelen dükkanların büyüklüğü ve merkeze yakınlığı ile alakalı olmalıdır.

e) Ücretler

Fiyatların ifade ettiği değeri daha iyi anlayabilmek için dönemin ücretleriyle mukayesesi gereklidir. Ancak incelediğimiz döneme ait mahkeme kayıtları bu konuda bizi yeterince aydınlatamamaktadır. Bununla beraber bir çiftlikte görev yapan hizmetkarlara 1845 yılında yıllık 70-80, çobanlara 70 ve afyon mezruatında çalışan amelelere 70 kuruş ücret verildiği görülmektedir³⁸. Yine şehirde Asâkir-i Hassa-i Şahâne'ye ait olarak yapılan binanın inşaatında çalışan neccar ve duvarcılara günlük 8.5, ırgatlara ise 3 kuruş verildiği bilinmektedir³⁹.

³⁸ Şahin, *a.g.t.*, s. 138-140.

³⁹ Aynı Tez, s. 174.

Memurların maaşlarına gelince 1845 yılında Karahisar-ı Sahib Muhassıllığı'na atanan kişinin maaşı 7500 kuruştur⁴⁰. Yine eski Karahisar-ı Sahib müftülerinden bir şahıs ilimle uğraştığı ve geçimini sağlayamadığı için kendisine maaş tahsisi arzında bulunmuş ve kendisine 100 kuruş maaş bağlanmıştır⁴¹.

Sonuç

XVIII. yüzyıl sonundan itibaren bir takım reformların uygulamaya konulması, bunun yanında iç ve dış etkenlerden kaynaklanan siyasi istikrarsızlık bir taraftan Osmanlı parasının gittikçe değer kaybetmesine, diğer taraftan da fiyatların yükselmesine neden olmuştur.

Karahisar-ı Sahib Şehri'nde fiyatlara bakıldığında farklı durumlarla karşılaşılmaktadır. Büyük kısmı mahallî üretim ile alakalı olan fiyatlar XIX. yüzyıl ortalarında istikrarsız bir tablo sergilemektedir. Ancak genel görüntü fiyatların yükseldiği yönündedir. Özellikle 1852-1854 yılları arasında fiyatlarda dalgalanmalar oldukça fazladır. Bunun sebebi 1852 yılında meydana gelen Karahisâr-ı Sâhib köyleri ve kazalarında tarım ürünlerine büyük zarar veren çekirge istilası olmalıdır.

Tereke kayıtları incelendiğinde yüzyılın ortalarına doğru bol miktarda Avrupa malının, özellikle Avrupa menşeli bez ve kumaşların Türk halkının günlük hayatına girdiği görülmektedir.

Dükkan fiyatlarına gelince dükkanın fiyatının yerine ve büyüklüğünü göre değiştiği anlaşılmaktadır. En değerli dükkanlar ise çarşının merkezi konumundaki Uzun Çarşı'da bulunmaktadır.

Kısacası Karahisâr-ı Sâhib'de, XIX. yüzyıl ortalarında para politikalarındaki belirsizliğin yanı sıra mahallî bir takım hadiselerin de etkisiyle fiyatların istikrarsız bir seyir sergilediği görülmektedir. Bu durum bize enflasyon oranını tespit ve fiyatlarda birlikten söz etme imkanı vermemektedir.

⁴⁰ Aynı Tez, s. 312.

⁴¹ Aynı Tez, s. 262-263.